

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ВТРУЧАННЯ ПРИ АУТИЗМІ»**

<i>Богданова І. Є.</i>	Формування передумов мовленнєвої діяльності у дітей раннього віку з аутизмом з опорою на моторну імітацію
<i>Діденко М. Є.</i>	Формування здатності до соціальної взаємодії дітей молодшого шкільного віку з аутизмом засобами музичної терапії
<i>Драник Н. О.</i>	Особливості саморегуляції дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в умовах спеціального закладу освіти
<i>Здерчук А. Б.</i>	Формування здатності до самоорганізації у дітей молодшого шкільного з аутизмом з опорою на авторську інтерактивну методику «Час»
<i>Іроні С. Г.</i>	Особливості професійної самореалізації осіб з аутизмом: український та міжнародний досвід
<i>Калюжна В. А.</i>	Особливості формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом засобами арттерапії
<i>Ковалевська М. О.</i>	Розвиток когнітивної сфери у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з аутизмом засобами ігрової діяльності
<i>Козій Л. С.</i>	Організація психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра в умовах інклюзивно-ресурсного центру
<i>Ліміченко І. О.</i>	Формування здатності до соціальної взаємодії дітей середнього дошкільного віку з аутизмом з опорою на командний супровід
<i>Радченко Н. В.</i>	Формування навичок ведення діалогу у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом з опорою на прикладний аналіз поведінки.
<i>Шаповал Л. В.</i>	Особливості формування здатності до міжособистісних стосунків у осіб з аутизмом з опорою на методи з науково доведеною ефективністю
<i>Шелудько О. Д.</i>	Виховання самостійності у дітей дошкільного віку з аутизмом з опорою на родинно-центрований підхід

Богданова Інна Євгенівна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ПЕРЕДУМОВ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА МОТОРНУ ІМІТАЦІЮ

Актуальність дослідження. Однією з ключових проблем у дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) є дефіцит імітаційних навичок, що спричиняє значні функціональні обмеження, зокрема у сфері мовленнєвої діяльності. Імітація є фундаментальним механізмом розвитку комунікативних здібностей, когнітивних процесів і соціальної взаємодії. Саме наслідування рухових і вокальних моделей є критично важливим для формування мовлення та навчання в ранньому віці (T. Ingersoll, K. Lalonde). Однак, незважаючи на це, наукова література містить недостатньо досліджень, присвячених вивченню механізмів розвитку імітації у дітей з аутизмом та її ролі у формуванні мовленнєвої діяльності.

У сучасній корекційній практиці широко використовується поведінковий підхід, який базується на концепції формування навичок через створення спеціального середовища, представлення стимулів і закріплення бажаної поведінки за допомогою позитивного підкріплення. Дана методологія ґрунтується на роботах науковців, якими було розроблено теорію вербальної поведінки та визначено механізми формування мовленнєвих навичок (B. Skinner), створено тест ABLLS-R (Assessment of Basic Language and Learning Skills - Revised) для оцінки розвитку мовлення у дітей з аутизмом (M. Sundberg, J. Partington), розроблено VB-MAPP (Verbal Behavior Milestones Assessment and Placement Program) – інструмент для оцінки та формування мовленнєвих і комунікативних навичок у дітей з аутизмом (L. Sandberg), ESDM (Early Start Denver Model) – методику раннього втручання, що поєднує поведінковий та розвитковий підходи (S. Rogers, G. Dawson), досліджено ефективність відеомодельювання для навчання імітаційних навичок у дітей з аутизмом (M. Charlop) тощо. В Україні дослідженню мовленнєвого розвитку дітей із РАС також присвячено чимало уваги. Зокрема, значний внесок у цю сферу зробили Т. Скрипник, О. Ковтун, С. Конопляста, В. Косинкіна, С. Михальська, К. Островська, І. Мартинюк та А. Назаренко, які аналізували феноменологію аутизму, комунікативно-мовленнєвий розвиток та засади комплексної психолого-педагогічної допомоги.

Спираючись на аналіз наукових досліджень, було відзначено ґрунтовний підхід до вивчення передумов мовленнєвого розвитку у дітей з аутизмом. Водночас, було визначено недостатню представленість такого напрямку дослідження, як стимуляція мовленнєвої діяльності через розвиток моторної імітації, що може сприяти становленню передумов мовленнєвої діяльності дітей з аутизмом, забезпечуючи їхню успішну адаптацію в соціальному середовищі. Відтак, його недостатня розробленість на сучасному етапі засвідчує актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити передумови мовленнєвої діяльності дітей з аутизмом раннього віку, запропонувати алгоритм застосування моторної імітації як засобу активізації їх мовленнєвої діяльності.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз з проблеми формування передумови мовленнєвої діяльності дітей раннього віку з аутизмом.
2. Визначити стан сформованості моторної імітації як передумови мовленнєвої діяльності у дітей з раннього віку аутизмом.
3. Розробити та впровадити алгоритм формування моторної імітації як засобу активізації мовленнєвої діяльності дітей раннього віку з аутизмом.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми формування передумови мовленнєвої діяльності дітей раннього віку з аутизмом та використання моторної імітації щодо окресленої проблематики; визначення стану сформованості передумови мовленнєвої діяльності дітей раннього віку з аутизмом за допомогою спостереження, діагностичних проб, експертного оцінювання (опитування фахівців та батьків); розроблення, впровадження та визначення ефективності алгоритму застосування моторної імітації як засобу активізації мовленнєвої діяльності дітей раннього віку з аутизмом; кількісний та якісний аналіз результатів дослідження, інтерпретація та узагальнення висновків і написанням програми.

Ключові слова: мовленнєва діяльність, поведінковий підхід, моторна імітація, вокальна імітація, розлади аутистичного спектра.

Діденко Марина Євгеніївна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ

Актуальність дослідження. Формування здатності до соціальної взаємодії у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом – це надзвичайно важливе завдання сучасної спеціальної освіти. Соціальні навички є ключовими для інтеграції таких дітей у суспільство, однак у більшості з них спостерігаються значні труднощі в соціально-емоційній та соціально-комунікативній сферах, які обмежують їхню здатність спілкуватися та адаптуватися до соціального середовища.

В науковій літературі поняття «соціальна взаємодія» визначають як: систему взаємозалежних дій у співпраці, спільній діяльності, міжособистісне спілкування особистостей (О. Булгакова, К. Ібрагімова); форму соціальних зв'язків, що реалізуються в обміні діяльністю, інформацією, досвідом, здібностями, уміннями, навичками та у взаємному впливі (Г. Дворецька); процес інтеграційної діяльності суб'єктів, пов'язаний з категоріями руху, простору, часу та структури (С. Кожушко); процес взаємного впливу суб'єктів, в якому кожна дія зумовлена як попередньою дією, так і їхніми очікуваними результатами (Р. Bardis, G. Bloomer, G. Met) та ін.

Зарубіжними та українськими науковцями і практиками напрацьовано дієві методи для формування соціальної взаємодії в осіб з аутизмом: DIR-Floortime, Son-Rise, «Навчання і терапія з однолітками», «Соціальні історії», ігрова та арт-терапії, альтернативна і допоміжна комунікація та ін.

Серед розмаїття відомих підходів особливе місце займає музична терапія через свою здатність створювати умови для безпечної взаємодії; виникнення довіри; життєво важливої для дітей з РАС підтримки; вираження себе на доступному рівні та як джерело двосторонньої комунікації (J. Alvin). Українські фахівці застосовують музичну терапію з метою створення атмосфери задоволення, встановлення контакту з дитиною та гармонізації її емоційного стану (О. Нестеренко); підвищення соціальної активності, комунікативних здібностей особистості, її адекватної соціалізації в суспільстві (Р. Призванська) та ін.

Незважаючи на наявні методичні розробки стосовно позитивного впливу музичної терапії на розвиток дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі, з аутизмом, на сьогодні недостатньо розробленими лишаються чіткі й обґрунтовані алгоритми поетапних програм для подолання головної проблематики дітей з РАС – стійкого дефіциту соціальної взаємодії.

Мета дослідження: розробити та емпірично перевірити ефективність програми музичної терапії щодо формування здатності до соціальної взаємодії у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел щодо музичної терапії як засобу формування до соціальної взаємодії осіб з особливими освітніми потребами, у тому числі, з аутизмом.
2. Дослідити стан сформованості здатності до соціальної взаємодії дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
3. Розробити програму музичної терапії для розвитку соціальної взаємодії у дітей з аутизмом, застосувати її на практиці та визначити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні* – аналіз та узагальнення навчально-методичної літератури щодо особливостей соціальної взаємодії дітей з аутизмом, з одного боку, а з іншого, ресурсів музичної терапії; *емпіричні* – визначення стану сформованості соціальної взаємодії у дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом (спостереження, анкетування, експертне оцінювання; *методи обробки результатів дослідження* – кількісний та якісний аналіз, інтерпретація результатів дослідження.

Ключові слова: соціальна взаємодія, музична терапія, діти молодшого шкільного віку, розлади аутистичного спектра, соціальна адаптація.

Драник Наталія Олександрівна

Науковий керівник:

Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. Перехід з закладу дошкільної освіти до початкової школи є визначальним етапом для будь-якої дитини і тим паче – для дитини з аутизмом. Одним з викликів цього переходу є процес адаптації в новому навчальному закладі і набуття вміння до саморегуляції у молодшого школяра. Згідно численних досліджень достатні навички саморегуляції сприяють соціальній включеності дитини, є запорукою зниження проявів проблемної поведінки. У дослідженні вивчаються труднощі і завдання, що постають перед учнем та фахівцями спеціального освітнього закладу в процесі адаптації в новому середовищі.

Проблеми розвитку та формування саморегуляції дітей молодшого шкільного віку є предметом дослідження багатьох українських дослідників, зокрема Г. Бигар, К. Грядун, Л. Журавльової, В. Жучкової, В. Нечипоренко, Л. Прохоренко.

Розвиток навичок саморегуляції є необхідною умовою успішної адаптації дитини з аутизмом в навчальному середовищі та обов'язковим фундаментом успішного навчання. Особливості розвитку соціально-емоційної сфери в цілому та особливості здатності регулювати свою поведінку у дітей з аутизмом вивчали О. Демченко, М. Максимчук, О. Пенькова, Т. Скрипник, Г. Супрун, В. Тарасун. У зарубіжних джерелах також зустрічаються дослідження питання саморегуляції у дітей з аутизмом у роботах M. Kontogianni, Heather J. Nuske, Wendy I. Shih, Andy CY Tse, Paul H Lee. Публікації A. Nanou, Laudan B. Jahromi відзначають значущість саморегуляції для дітей з аутизмом, що підґрунтям для їхньої психологічної стійкості, здатності гнучко та ефективно вирішувати проблеми, реагувати на зовнішні обставини.

Комплексний командний підхід до питання сприяння розвитку здатності до саморегуляції має стати невід'ємною частиною роботи кожного, хто працює з дітьми з розладами аутистичного спектра, в тому числі в молодшій школі, адже дозволить таким учням

повніше розкрити свій потенціал і досягти більших успіхів у навчанні та спілкування з однолітками (О. Мартинчук, Т. Скрипник, Г. Супрун).

Однак недостатньо висвітленою є проблема формування здатності до саморегуляції дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в умовах спеціального закладу освіти: наявний стан справ та методи впливу. Враховуючи вищенаведені положення, наукове вивчення проблеми саморегуляції дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в умовах спеціального закладу освіти та розроблення шляхів її формування з опорою на методи з науково доведеною ефективністю є актуальною темою для наукового дослідження.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити особливості саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом та розробити методичні рекомендації щодо її формування в умовах спеціального закладу освіти.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз літератури стосовно особливостей саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
2. Визначити стан сформованості навичок саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в спеціальному закладі освіти.
3. Розробити методичні рекомендації для фахівців щодо формування саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в умовах спеціального навчального закладу.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи дослідження: аналіз української та зарубіжної наукової літератури з даної теми; узагальнення та синтез теоретичних даних – з метою формулювання висновків та накопичення науково теоретичного підґрунтя для розуміння процесів саморегуляції дітей молодшого шкільного віку з аутизмом; емпіричні методи: наукове спостереження, констатувальний експеримент на основі експертного оцінювання фахівцями спеціального освітнього закладу саморегуляції дітей означеної категорії; кількісний та якісний аналіз результатів емпіричного дослідження.

Ключові слова: саморегуляція, соціально-емоційний розвиток, розлади аутистичного спектра, молодший шкільний вік, спеціальний освітній заклад.

Здерчук Аліна Борисівна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО САМООРГАНІЗАЦІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА АВТОРСЬКУ ІНТЕРАКТИВНУ МЕТОДИКУ «ЧАС»

Актуальність дослідження. Однією із труднощів осіб з розладом аутистичного спектра (РАС) є недостатня сформованість виконавчої функції, що зумовлює залежність осіб з РАС від супроводу з боку інших осіб (батьків, педагогів, опікунів) у різних видах життєдіяльності: побуті, навчанні, дозвіллі, взаємодії, комунікації тощо. Діти з РАС у переважній більшості не керують своїм життям самостійно: ту чи іншу їхню діяльність планують дорослі особи, які їх супроводжують і постійно контролюють, що погіршує якість життя як дитини, так і самих дорослих. Тому одним з найважливіших завдань освітнього процесу для дітей з РАС є створення умов і застосування необхідних засобів для формування у них самостійності у різних сферах їхньої життєдіяльності.

Самостійність – це одна з базових характеристик особистості, завдяки якій людина здатна визначати свої потреби, задовольняти їх і нести відповідальність за наслідки вчиненого вибору. Ця характеристика тісно пов'язана зі здатністю людини до самоорганізації, або

самоменеджменту. Важливий складник здатності до самоорганізації – це керування своїм часом (тайм-менеджмент). Коли дитина навчається планувати й упорядковувати свій час, вона позбавляється інфантильності, безпорадності, натомість стає більш організованою і самостійною.

Теоретичні засади та практичні аспекти щодо формування здатності до самоорганізації та орієнтації в часових категоріях розроблено у працях як українських (В. Карпів, В. Колпаков, Н. Лукашевич, А. Хроленко, В. Чайка), так і зарубіжних (Lothar J. Seiwert, M. Woodcock, D. Francis) науковців.

Науковці доходять згоди стосовно того, що у дітей з аутизмом є труднощі у розумінні, засвоєнні та використанні поняття часу у повсякденному житті. Узагальнено можна представити основні чинники таких труднощів, а саме: 1) діти з РАС важко сприймають абстрактні поняття, а при вивченні часових категорій часто застосовуються методики, спрямовані на високорозвинену уяву дітей з типовим розвитком; 2) певні методики вивчення часу перевантажені надмірною візуальною та текстовою інформацією, що ускладнює для дітей з РАС розуміння навчального матеріалу; 3) вивчення часу відбувається у штучних умовах, що унеможливорює прив'язку навчання до поточної ситуації, сприймання часу і орієнтир на нього.

Незважаючи на те, що, питанню самоорганізації та вивченню часових категорій в контексті навчальної діяльності дітей з РАС приділено увагу в багатьох навчально-методичних розробках, вкрай недостатнім є усвідомлення значущості часових категорій і тайм-менеджменту щодо формування їхньої здатності до самоорганізації.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично довести ефективність формування здатності до самоорганізації дітей з розладами аутистичного спектра з опорою на авторську інтерактивну методику «Час», спрямовану на оволодіння навичкою розуміння та використання свого часу (тайм-менеджмент).

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел українських та зарубіжних науковців щодо сутності явища «самоорганізація», його структури та становлення в осіб з розладами аутистичного спектра.
2. Визначити стан сформованості структурних компонентів здатності дітей молодшого шкільного віку з РАС до самоорганізації.
3. Впровадити навчання дітей молодшого шкільного віку з РАС за авторською програмою «ЧАС», з'ясувати успішність оволодіння дітьми часовими категоріями та тайм-менеджментом.
4. Розробити методичні рекомендації щодо формування здатності до самоорганізації у дітей молодшого шкільного віку з РАС з використанням авторської інтерактивної методики «Час».

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження наступні: *теоретичні* – аналіз та узагальнення наукових, навчально-методичних джерел, наукових посібників, методик, розробок українських та зарубіжних науковців щодо методів і способів оптимального та ефективного управління часом, теоретичної та практичної сторони самоменеджменту, обов'язками та відпочинком, громадським життям, поведінкою тощо; *емпіричні* – дослідження стану сформованості здатності до самоорганізації, а також знань про часові категорії та орієнтації в часі у ході констатувального експерименту, проведення опитувань дітей та батьків, тестування; *методичні* – проведення формувального експерименту з метою розвитку здатності до самоорганізації дітей, з опорою на авторську інтерактивну методику «Час», визначення ефективності проведеного експерименту із застосуванням *методів* якісної, кількісної та статистичної *обробки результатів* дослідження.

Ключові слова: орієнтація у часі, самоорганізація, тайм-менеджмент, візуальна підтримка, розлади аутистичного спектра.

Іроні Світлана Григорівна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСІБ З АУТИЗМОМ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Актуальність дослідження. За останні шість років в Україні відбувся суттєвий розвиток інклюзивної освіти, що сприяє розширенню можливостей для професійної підготовки осіб з аутизмом. Згідно з даними Міністерства освіти і науки України, кількість учнів з особливими освітніми потребами (ООП), які навчаються в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти, зросла більш ніж удвічі: з 18 643 у 2019/2020 навчальному році до 40 354 у 2023/2024 році. Крім того, в Україні було створено 690 інклюзивно-ресурсних центрів, що надають психолого-педагогічну підтримку дітям з ООП, сприяючи їхній адаптації в освітньому середовищі.

Однак, зі збільшенням кількості дітей, які отримують інклюзивну освіту, зростає й потреба у спеціалізованих програмах професійного визначення для молоді з аутизмом, що допоможуть їй підготуватися до майбутньої трудової діяльності та забезпечити ефективну інтеграцію в суспільство.

Питання професійної самореалізації осіб з аутизмом набуває все більшого значення серед науковців, проте залишається недостатньо дослідженим. Дослідники акцентують увагу на труднощах, що виникають у молоді з розладами аутистичного спектра (РАС) при здобутті освіти та працевлаштуванні: аналізують особливості профорієнтації осіб з аутизмом, підкреслюючи важливість раннього кар'єрного орієнтування (К. Островська, І. Островський, Х.Сайко); досліджують неперервну професійну освіту для людей з РАС, наголошуючи на необхідності адаптаційних програм для їх ефективної інтеграції в трудове середовище (В. Корнят, К.Островська); пропонують технології супроводу осіб з аутизмом на робочому місці, включаючи наставництво, адаптацію робочого середовища та розвиток соціальних навичок (О. Утьосова); розглядають здобуття трудових навичок осіб з аутизмом, звертаючи увагу на недостатність державної підтримки та необхідність розширення програм соціальної інтеграції (С. Слободян).

Попри наявні дослідження та окремі ініціативи, в Україні відсутня цілісна система підтримки професійної самореалізації осіб з аутизмом. Недостатність спеціалізованих освітніх програм, обмежений доступ до інклюзивного працевлаштування, а також низька поінформованість роботодавців створюють додаткові бар'єри для інтеграції осіб з РАС у професійне середовище.

На міжнародному рівні проблема професійної самореалізації осіб з аутизмом досліджується значно ширше. В США перші кроки молоді з РАС на ринку праці аналізують (С. Anderson, С. Butt & С. Sarsony), наголошуючи на необхідності підтримки в процесі пошуку роботи, та розглядають основні бар'єри, що заважають дорослим з аутизмом успішно працювати; пропонують стратегії їх подолання, зокрема наставництво та супроводжуване працевлаштування (D. Hendricks); досліджують кар'єрне зростання осіб з аутизмом, виявляючи труднощі з адаптацією до корпоративної культури та необхідність довготривалої підтримки (J. Davies et al). В Європі, вивчається досвід британських студентів з аутизмом у професійному навчанні, наголошуючи на значенні індивідуального підходу та доступності наставництва (J. Sullivan). Ізраїльські науковці також активно вивчають професійну інтеграцію осіб з аутизмом: досліджують професійні сфери, у яких найчастіше працюють люди з РАС, з'ясувавши, що найбільший успіх вони мають у високоструктурованих галузях, таких як ІТ, аналітика та дизайн (Y. Goldfarb, F. Assion & S. Begeer); аналізують ефективність

професійних тренінгів, які покращують соціальні навички осіб з аутизмом та сприяють їх працевлаштуванню (Y. Lousky et al.)

Таким чином, аналіз українського та зарубіжного досвіду підтверджує необхідність розробки та впровадження комплексної стратегії підтримки професійної самореалізації осіб з аутизмом. Інтеграція ефективних міжнародних практик, адаптація освітніх програм, розвиток системи супроводжуваного працевлаштування та підвищення рівня обізнаності роботодавців є ключовими кроками для створення інклюзивного ринку праці. Важливим етапом цього процесу є впровадження розробленої моделі професійної самореалізації, яка охоплюватиме особистісний, соціальний, інституційний, професійний та культурно-контекстуальний компоненти. Реалізація такої моделі сприятиме не лише ефективній інтеграції осіб з аутизмом у професійне середовище, а й створюватиме стійку систему підтримки, що буде забезпечувати довготривалу зайнятість, кар'єрне зростання та соціальну включеність людей з РАС в українському суспільстві.

Мета дослідження: здійснити компаративістське дослідження щодо професійної самореалізації дорослих осіб з аутизмом (досвід України та Ізраїлю) та розробити модель їхнього організаційно-методичного супроводу.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати український та зарубіжний досвід систем професійної освіти та працевлаштування осіб з розладами аутистичного спектра.
2. Розробити модель професійної самореалізації дорослих осіб з розладами аутистичного спектра.
3. Дослідити чинники впливу на процес професійного визначення, підготовки та працевлаштування дорослих осіб з розладами аутистичного спектра в порівняльному аспекті: Україні-Ізраїль.
4. Розробити рекомендації щодо організаційно-методичного супроводу дорослим особам з розладами аутистичного спектра у процесі їхньої професійної самореалізації.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукової літератури з теми дослідження (української та іноземної) та вивчення нормативно-правової бази в Україні та за кордоном; вивчення механізмів професійної освіти та моделей працевлаштування осіб з аутизмом в Україні та за кордоном; проведення порівняльного анкетування в Україні та Ізраїлі для аналізу рівня підготовки та умов професійної самореалізації осіб з аутизмом; розробка практичних рекомендацій формулювання пропозицій щодо вдосконалення системи професійної освіти та працевлаштування осіб з розладами аутистичного спектра в Україні.

Ключові слова: аутизм, розлади аутистичного спектра, професійна самореалізація, професійна підготовка, підтримане працевлаштування, соціальне підприємництво, професійна адаптація.

Калюжна Віталіна Анатоліївна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ АРТТЕРАПІЇ

Актуальність дослідження. Комунікативні навички є одним із найважливіших аспектів розвитку дітей молодшого шкільного віку. Завдяки спілкуванню дитина отримує можливість обмінюватися інформацією, взаємодіяти з іншими людьми, розвивати мислення та пізнавальні здібності. Комунікативні навички сприяють успішній соціалізації дітей. Проте, для дітей з аутизмом оволодіння та використання цих навичок може бути серйозним викликом. У дітей молодшого шкільного віку з аутизмом як вербальні так і не вербальні комунікативні навички часто є недостатньо сформованими або порушеними, а це створює бар'єри у взаємодії з навколишніми.

Розвиток комунікативних навичок у дітей з аутизмом досліджувався багатьма науковцями. Українські науковці, зокрема Н. Базима, Т. Грітченко, Н. Кравець, О. Конопацька, Т. Куценко, Т. Скрипник, у своїх дослідженнях приділяли увагу особливостям соціальної взаємодії дітей з аутизмом, а також методам розвитку їхніх мовленнєвих та комунікативних навичок. Результати досліджень свідчать про те, що для ефективного розвитку комунікативних навичок діти з аутизмом потребують індивідуального підходу.

Проблема розвитку комунікативних навичок у дітей з аутизмом є однією з базових у сфері спеціальної педагогіки та психології, адже порушення спілкування суттєво впливає на соціальну адаптацію та інтеграцію таких дітей у суспільство. Одним із перспективних напрямів корекційно-розвиткової роботи з дітьми з аутизмом є застосування засобів арттерапії.

Метод арттерапії створює сприятливе, безпечне середовище для самовираження дітей через творчість. Відомо, що цей метод зменшує емоційну напругу та тривожність, сприяє подоланню комунікативних бар'єрів, що дозволяє залучити дітей до взаємодії, а це особливо важливо для формування комунікативних навичок природним способом у дітей з аутизмом. Вплив засобів арттерапії на розвиток дітей з особливими освітніми потребами вивчали О. Вознесенська, Л. Єрьоміна, Я. Забела, І. Кіпріянова, Т. Ковальчук. Особливості використання системи артзасобів щодо супроводу родин, що виховують дітей з аутизмом, розглядала О. Таран. Усі ці дослідники показали, що артзасоби успішно використовують під час освітнього процесу, психологічного супроводу адаптації дітей з аутизмом.

Таким чином, актуальність дослідження обумовлена потребою в ефективних методах для формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом. Використання засобів арттерапії дасть змогу дослідити можливості для роботи з такими дітьми, сприяючи їхній інтеграції в суспільство та створенню умов для повноцінного розвитку.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити ефективність використання засобів арттерапії у процесі формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
2. Визначити рівень сформованості комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
3. Розробити програму формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом засобами арттерапії та визначити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми формування комунікативних навичок у дітей з аутизмом та використання засобів арттерапії щодо окресленої проблематики; визначення стану сформованості комунікативних навичок у дітей з аутизмом за допомогою спостереження та бесіди з дітьми, експертне оцінювання (опитування фахівців та батьків); розроблення, впровадження та визначення ефективності програми формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом засобами арттерапії; кількісний та якісний аналіз результатів дослідження, інтерпретація та узагальнення висновків.

Ключові слова: комунікативні навички, арттерапія, засоби арттерапії, аутизм, молодший шкільний вік.

Ковалевська Маріанна Олександрівна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

РОЗВИТОК КОГНІТИВНОЇ СФЕРИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження: В умовах реформування освітньої системи України та впровадження інклюзивної освіти актуальним є питання підготовки педагогів до роботи з дітьми з розладами аутистичного спектра, а також розробка спеціальних методик і програм. Дослідження ефективності ігрових засобів для розвитку когнітивної сфери дітей з аутизмом здатне забезпечити фахівців спеціальної освіти новими інструментами для успішної реалізації інклюзивного навчання. Таким чином, актуальність даного дослідження визначається соціальним запитом на ефективні підходи до розвитку дітей з аутизмом, необхідністю наукового обґрунтування ролі ігрової діяльності у розвитку їхньої когнітивної сфери та впровадження цих підходів у педагогічну практику.

Вивчення когнітивної сфери дітей з аутизмом є досить актуальною проблематикою серед науковців. Особливості інтелектуального розвитку, нерівномірності становлення когнітивних функцій вивчали К. Островська, Д. Шульженко; цілісність та ресурси психічної організації розкривають роботи Т. Скрипник; публікації В. Тарасун, Г. Хворової проводять аналіз розвитку навчальних здібностей, соціалізації дітей з аутизмом. Питань активізації пізнавальних психічних процесів у дітей з аутизмом торкалася Х. Качмарик. Труднощі моторного розвитку дітей з аутизмом в структурі пізнавальної діяльності досліджувала К. Дубовик.

Вивчення впливу ігрової діяльності на розвиток когнітивної сфери дітей з розладами аутистичного спектра привертало увагу як українських, так і зарубіжних дослідників. Українська дослідниця Г. Сивик розглядала питання ігрової діяльності як важливий компонент когнітивного розвитку дітей з аутизмом. Зарубіжний дослідник S. Greenspan розробив модель DIR/Floortime, що активно використовує ігрову діяльність для когнітивного та емоційного розвитку дітей з аутизмом. S. Baron-Cohen, відомий своїми дослідженнями теорії розуму у дітей з аутизмом, доводить що ігрові практики можуть сприяти розвитку емпатії та когнітивного розуміння. Т. Delaney, американський фахівець у сфері взаємодії з дітьми з аутизмом, вивчає вплив структурованих ігор на становлення комунікативних, соціальних та когнітивних навичок у дітей з РАС.

Розвиток когнітивної сфери у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами ігрової діяльності обумовлений низкою сучасних викликів у галузі освіти та корекційної педагогіки. Ігрова діяльність є природним та ефективним методом розвитку когнітивних функцій у дітей дошкільного віку. Старший

дошкільний вік є критичними періодами для формування базових когнітивних процесів таких як увага, пам'ять, мислення, сприйняття, мовлення що закладають основу для навчання в школі дітей з аутизмом. Тоді як молодший дошкільний вік є важливим для подальшого розвитку когнітивних здібностей у дітей з аутизмом в умовах навчальної діяльності. У дітей з аутизмом когнітивна сфера має специфічні труднощі становлення та реалізації в навчальній діяльності, що потребує пошуку особливих підходів до її розвитку, зокрема засобами ігрової діяльності.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально підтвердити ефективність використання розроблених комплексів ігрових завдань як засобу впливу на розвиток когнітивної сфери у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з аутизмом.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Теоретично проаналізувати особливості розвитку когнітивної сфери у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з аутизмом.
2. Визначити стан сформованості когнітивної сфери у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з аутизмом.
3. Розробити диференційовані комплекси ігрових завдань для розвитку когнітивної сфери у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з аутизмом та перевірити ефективність їх використання.
4. Розробити методичні рекомендації для фахівців щодо ефективного використання комплексів ігрових завдань для розвитку когнітивної сфери у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з аутизмом.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел, порівняння, узагальнення, синтез, класифікація з окресленої проблематики; діагностика стану сформованості когнітивної сфери у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з аутизмом (тестування, експертне оцінювання); розроблення диференційованих, відповідно старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, комплексів ігрових завдань для розвитку когнітивної сфери у дітей аутизмом; кількісний та якісний аналіз, інтерпретація та систематизація результатів дослідження; формулювання висновків.

Ключові слова: когнітивна сфера, когнітивні процеси, ігрова діяльність, розлади аутистичного спектра, старший дошкільний вік, молодший шкільний вік.

Козій Лариса Сергіївна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ

Актуальність дослідження. Сучасна інклюзивна освіта в Україні стрімко розвивається. За останні п'ять років відбулися значні зміни у цій сфері. Перехід з медичної моделі супроводу на соціальну з опорою на Міжнародну класифікацію функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків, затвердження Стратегії розвитку інклюзивної освіти до 2029 року, зміни в організації інклюзивного навчання та роботи інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) значно підвищують якість надання послуг дітям з особливими освітніми потребами, з аутизмом зокрема.

Поряд з цим актуальним залишається питання освіти дітей з розладами аутистичного спектра (РАС). В результаті впливу багатьох факторів за останні десять років кількість осіб з аутизмом стрімко зростає. Все більше батьків, які виховують дитину з розладами

аутистичного спектра звертаються до інклюзивно-ресурсних центрів за консультативною допомогою, з метою проведення комплексної оцінки розвитку дитини, забезпеченням корекційно-розвиткових послуг. У зв'язку з цим фахівці ІРЦ отримують виклики, які пов'язані з недостатньо визначеним алгоритмом психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра. Недостатньо вивченими є і теоретичні засади та особливості організації психолого-педагогічного супроводу саме дітей з розладами аутистичного спектра в умовах інклюзивно-ресурсного центру.

Наявна джерельна база з питань розвитку дітей з аутизмом представлена дослідженнями сучасних науковців: І. Недозим, Т. Куценко, Г. Супрун, О. Таран, В. Тарасун. Низка українських дослідників А. Колупасва, О. Мартинчук, Т. Скрипник у своїх роботах розкривали концептуальні і методичні аспекти, напрямки практичної діяльності щодо психолого-педагогічного супроводу дітей з РАС, командної взаємодії, діагностики, розроблення індивідуальної програми розвитку (ІПР), реалізації психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг. Досліджено певні аспекти психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в умовах інклюзивно-ресурсних центрів. Так, О. Гаяш та М. Кляп визначили основні труднощі дітей з аутизмом у освітньому процесі та обґрунтували значущість психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзивно-ресурсного центру. В свою чергу, С. Литовченко та В. Литовченко розкрили актуальність підготовки батьків до оцінки розвитку дітей в інклюзивно-ресурсних центрах.

Наразі інклюзивно-ресурсні центри мають значний досвід роботи щодо організації психолого-педагогічного супроводу дітей з різними порушеннями розвитку, оснащені діагностичним інструментарієм для оцінювання особливостей розвитку осіб з розладами аутистичного спектра (PEP-3, CASD). Однак, щодо дітей з аутизмом наявна недостатня методична обґрунтованість узгодження результатів діагностики та психолого-педагогічного супроводу, відсутні інструменти вимірювання його результативності, недостатньо реалізований командний підхід та співпраця з батьками.

Попередній аналіз цього питання демонструє недостатню узгодженість та системність здійснення психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в умовах ІРЦ. Передбачаємо, що психолого-педагогічний супровід дітей з розладами аутистичного спектра в умовах ІРЦ буде ефективнішим за системної співпраці фахівців з батьками щодо визначення актуальних потреб, першочергових цілей, формування плану роботи та його покрокової реалізації.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, емпірично визначити зміст та алгоритм здійснення психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра в умовах інклюзивно-ресурсного центру.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми організації психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзивно-ресурсного центру дітей з розладами аутистичного спектру.
2. Дослідити у ході анкетування фахівців інклюзивно-ресурсного центру проблемне поле у організації психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектру.
3. Розробити модель організації психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра в умовах інклюзивно-ресурсного центру.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз, систематизація, узагальнення навчально-методичної літератури та наукових публікацій щодо теми дослідження; створення та застосування діагностичного інструментарію щодо вивчення проблемного поля з питань організації психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра (авторське анкетування фахівців); кількісно-якісний аналіз, узагальнення та інтерпретація результатів дослідження; розроблення методичних рекомендацій для фахівців щодо організації психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра, визначення їх ефективності.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, діти з аутизмом, команда супроводу, інклюзивно-ресурсний центр, психолого-педагогічний супровід.

Літченко Інга Олександрівна

Науковий керівник

Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА КОМАНДНИЙ СУПРОВІД

Актуальність дослідження. Аутизм є одним з найскладніших розладів розвитку, який суттєво впливає на здатність дитини до соціальної взаємодії. Дошкільний вік є критичним періодом у розвитку соціальних навичок. Діти з аутизмом мають значні труднощі під час комунікації, взаємодії з однолітками та в процесі адаптації до соціального середовища, тому важливо впроваджувати спеціальні підходи до їх навчання та виховання. Зважаючи на важливу роль соціалізації для подальшого розвитку дітей, особливо в умовах інклюзивного середовища, питання ефективних методів підтримки дітей з аутизмом стає надзвичайно актуальним. В останні роки Україна активно розвиває інклюзивну освіту, і питання успішної соціалізації дітей із розладами аутистичного спектра (РАС) набуває особливого значення. Світова практика доводить, що командний супровід та спеціальні соціальні тренінги для дітей з аутизмом значно покращують їхню здатність до взаємодії. Командний підхід до супроводу таких дітей є важливим кроком у створенні сприятливих умов для їхнього розвитку. Ця технологія передбачає взаємодію фахівців різних напрямків, батьків і педагогів, є потужним інструментом для формування соціальних навичок та забезпечення адаптації дітей до соціальних умов. Але в Україні ще недостатньо розвинена система комплексної допомоги дітям з аутизмом, особливо в контексті командного супроводу, що включає роботу психологів, логопедів, корекційних педагогів та батьків. Впровадження сучасних підходів в Україні допоможе підвищити якість підтримки та соціалізації дітей із РАС. Це дослідження має на меті оцінити ефективність такого підходу.

Дослідження соціальної взаємодії дітей з аутизмом отримує все більшу увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Сучасні українські дослідження підкреслюють важливість командного підходу та міждисциплінарної співпраці для формування соціальної взаємодії у дітей з аутизмом. Т. Скрипник, О. Мартинчук, О. Таран розкривають передумови діяльності батьків дітей з особливими освітніми потребами в міждисциплінарній команді супроводу. Зокрема, роботи Т. Скрипник показують важливість міждисциплінарної взаємодії між педагогами та сім'єю для ефективного навчання і розвитку дітей з аутизмом, акцентує увагу на практичних аспектах командної роботи, роботи міждисциплінарної групи супроводу, що є ключовою умовою ефективного навчання дітей з аутизмом. І. Недозим аналізує науково обґрунтовані методики, спрямовані на розвиток соціально-комунікативних навичок у дітей з аутизмом, підкреслюється необхідність комплексного підходу, який включає різні методики для підвищення рівня розвитку соціальних навичок.

На міжнародному рівні дослідження, присвячені формуванню здатності до соціальної взаємодії у дітей з аутизмом середнього дошкільного віку з опорою на командний супровід, проводять такі фахівці: S. Baron-Cohen (1985, 2018, 2021) вивчає соціально-когнітивні аспекти аутизму, зокрема формування навичок взаємодії через командну роботу. С. Pratt (2007) працювала над інтеграцією мультидисциплінарних підходів у навчанні дітей з РАС. Патриція Говард досліджувала стратегії раннього втручання та їхній вплив на соціальну комунікацію. С. Lord, американська дослідниця, яка розробила інструменти для діагностики та роботи з дітьми з аутизмом, зокрема ADOS (Autism Diagnostic Observation Schedule). M. G. Winner

брала участь у розробленні концепції «соціального мислення» (Social Thinking), що включає методики формування соціальної взаємодії у дітей з аутизмом. S. J. Rogers, (американський професор психіатрії та поведінкових наук в Університеті Каліфорнії, Девіс) є співавтором методу «Рання стартова денверська модель» (Early Start Denver Model), який базується на міждисциплінарному підході та командній роботі для розвитку соціальних навичок у дітей з аутизмом. С. Lord, клінічний психолог та дослідниця з США, відома своїми дослідженнями в галузі ранньої діагностики та втручання при аутизмі. Вона підкреслює важливість командної співпраці між фахівцями та сім'ями для покращення соціальної взаємодії у дітей з аутизмом. Т. Charman, професор клінічної дитячої психології в Лондонському університеті, досліджує раннє втручання та розвиток соціальних, комунікативних навичок у дітей з аутизмом, з акцентом на міждисциплінарний підхід.

Науковці підкреслюють важливість інтеграції зусиль педагогів, психологів та сімей для досягнення позитивних результатів у соціалізації дітей з аутизмом.

Мета дослідження: теоретично вивчити та експериментально перевірити ефективність комплексу заходів комплексу заходів із залучення командного супроводу щодо формування здатності до соціальної взаємодії у дітей з аутизмом середнього дошкільного віку.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Провести аналіз наукових джерел щодо вивчення здатності до соціальної взаємодії у дітей з аутизмом.
2. Визначити критерії оцінювання здатності до соціальної взаємодії та стан її сформованості у дітей середнього дошкільного віку з аутизмом.
3. Розробити та перевірити ефективність комплексу заходів для учасників команди супроводу, спрямованих на формування здатності до соціальної взаємодії у дітей середнього дошкільного віку з аутизмом.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз, систематизація, узагальнення психолого-педагогічної літератури та наукових публікацій щодо теми дослідження; опитування фахівців командного супроводу з метою визначення основних критеріїв оцінювання здатності до соціальної взаємодії та стан дітей з аутизмом; оцінити особливості соціальної взаємодії дітей з аутизмом в умовах інклюзивного середовища; розробити та апробувати комплекс заходів для учасників команди супроводу, спрямованих на формування здатності до соціальної взаємодії у дітей з аутизмом середнього дошкільного віку; математичні методи обробки даних.

Ключові слова: аутизм, розлади аутистичного спектра, діти дошкільного віку, соціальна взаємодія, командний супровід, інклюзивне середовище, соціальний розвиток.

Радченко Наталія Вікторівна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ВЕДЕННЯ ДІАЛОГУ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА З ОПОРОЮ НА ПРИКЛАДНИЙ АНАЛІЗ ПОВЕДІНКИ

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження формування навичок ведення діалогу у дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) важко переоцінити. Навички комунікації є ключовими для соціального розвитку дитини та її успішної інтеграції в суспільство. Зважаючи на те, що діти з РАС часто мають суттєві труднощі та дефіцити в соціальній взаємодії та комунікації, розвиток цих навичок стає одним із першочергових запитів від батьків. В умовах залучення до освітнього середовища, в контексті формування продуктивної комунікації для дітей молодшого шкільного віку з РАС постає важливим

завданням саме формування навички ведення діалогу. Розуміння та здатність вести діалог відіграють важливу роль у соціалізації.

Проблеми мовленнєво-комунікативного розвитку дітей з РАС – одна з найпоширеніших тем, що досліджувалася низкою вчених (Н. Базима, С. Конопляста, К. Островська, Т. Скрипник, В. Тарасун, М. Шеремет, Д. Шульженко, Monica E. Carr, R. Ekstein, H. Tager-Flusberg). Так, психологічні аспекти порушення мовлення у дітей з аутизмом розглядала О. Таран. Проблеми розвитку мовлення та комунікації у дітей з РАС висвітлювали у своїх дослідженнях Н. Базима, В. Вітюк, В. Ворох, Т. Коломоєць, С. Конопляста, Т. Куценко, Л. Луканьова.

Безпосередньо проблеми діалогічного мовлення, як важливого аспекту мовленнєво-комунікативного розвитку дітей з аутизмом, досліджувала О. Лагеза. Нею визначено, що у дітей дошкільного віку з РАС наявний низький рівень сформованості психологічних передумов діалогічного мовлення, тобто більшість дітей виявляють низьку зацікавленість у взаємодії та діалозі з іншими дітьми, а встановлюють базовий контакт з дорослими, здебільшого для задоволення своїх першочергових потреб. При цьому діти з аутизмом краще реагують на спроби дорослих (ніж однолітків) пограти з ними, а наслідують переважно однолітків.

Таким чином, формування навичок ведення діалогу у дітей молодшого шкільного віку є актуальним та потребує пошуку ефективних підходів. Одним з ефективних підходів до супроводу розвитку дітей з РАС є прикладний аналіз поведінки. Так, С. М. Ганевич, Г. Ільїна, Т. Скрипник наголошують, що прикладний аналіз поведінки спрямований на навчання адаптивним навичкам, які допомагають учням з аутизмом успішно функціонувати в різних ситуаціях. Це може охоплювати роботу з навичками самообслуговування, спілкування та саморегуляції. Отже, наше дослідження має потенціал пошуку нових способів застосування прикладного аналізу поведінки щодо формування навичок ведення діалогу у дітей з аутизмом, що є важливою основою успішності у навчанні та соціалізації в цілому.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити особливості ведення діалогу у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра, а також запропонувати шляхи його оптимізації з опорою на прикладний аналіз поведінки.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичні аналіз наукових джерел з проблеми формування навичок ведення діалогу у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.
2. Визначити стан сформованості навичок ведення діалогу у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.
3. Розробити та апробувати програму формування навичок ведення діалогу у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра з опорою на прикладний аналіз поведінки.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз та систематизація науково-педагогічної, психологічної літератури з теми дослідження, розроблення методики діагностики та визначення стану сформованості навичок ведення діалогу у дітей з розладами аутистичного спектра; розроблення програми формування навичок ведення діалогу у дітей з розладами аутистичного спектра методами прикладного аналізу; кількісна та якісна обробка результатів дослідження, узагальнення та формулювання висновків.

Ключові слова: комунікативні навички, мовлення, навички ведення діалогу, прикладний аналіз поведінки, розлади аутистичного спектра.

Шаповал Лариса Вікторівна

Науковий керівник:

Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ОСІБ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА МЕТОДИ З НАУКОВО ДОВЕДЕНОЮ ЕФЕКТИВНІСТЮ

Актуальність дослідження. Здатність до формування міжособистісних стосунків є фундаментальною навичкою, яка допомагає соціалізуватись та повноцінно інтегруватися в сучасне суспільство людині. Особи з розладами аутистичного спектра (РАС) стикаються зі значними труднощами в соціальній взаємодії, що включають обмеженість комунікативних навичок, труднощі у сприйнятті емоцій, низьку чутливість до соціальних сигналів. Це впливає на їхню здатність до міжособистісних стосунків та ускладнює інтеграцію у суспільство, освітнє середовище, а також негативно впливає на їхнє особисте та професійне життя.

Знижена здатність до міжособистісних стосунків у осіб з аутизмом потребує цілеспрямованого формування за допомогою методів із науково доведеною результативністю. Теоретичне вивчення та аналізу труднощів, які виникають під час усіх етапів становлення стосунків (контакт, формування емоційного зв'язку, взаємодія, поглиблення взаємин) в осіб із розладами аутистичного спектра (РАС) залишаються актуальними щодо усіх вікових категорій. Наявність емоційних та комунікативних бар'єрів, сенсорну чутливість (недостатня та надлишкова), особливості когнітивного функціонування – усе це значно ускладнює процес взаємодії з оточуючими та розвитку міжособистісних стосунків в осіб з аутизмом.

Підлітковий вік є важливим та складним періодом фізіологічного, психічного та особистісного зростання для дітей з типовим розвитком, а для осіб, що мають аутизм може стати справжнім випробуванням. Проблема розвитку здатності до комунікації у осіб підліткового віку з РАС присвячено низьку досліджень вітчизняних науковців (К. Дубініна, М. Максимчук, Т. Скрипник та ін.). Завдяки розробкам зарубіжних дослідників (G. Rizzolatti, J. Decety, K. Keyzers, M. Jacoboni та ін.), з'ясувалося, що розуміння емоцій іншої людини в осіб з аутизмом відбувається зі значними труднощами. Така особливість є одним із чинників виникнення труднощів під час формування міжособистісних стосунків у осіб підліткового віку з розладами аутистичного спектра.

Сучасна наука пропонує низьку методів із науково доведеною ефективністю для підтримки соціального розвитку осіб з аутизмом, зокрема, прикладний аналіз поведінки (Applied Behavior Analysis, ABA), соціальні історії, ігрову терапію, Music Mediated Intervention (ММІ) та інші. Однак індивідуальні особливості кожної особи з РАС потребують адаптації цих методів до їхніх потреб, що робить дослідження важливим як з теоретичної, так і практичної точок зору.

Світовий досвід наукових розвідок щодо використання методів із науково доведеною ефективністю задля формування здатності до міжособистісних стосунків осіб різного віку з аутизмом є важливим ресурсом у цій сфері. До таких методів відносяться моделювання (Modeling), навчання за допомогою однолітків (Peer-Based Instruction and Intervention), метод «Рівний-Рівному» (Peer-to-Peer), соціальні наративи (Social Narratives, Comic Strip Conversations). Робота акцентує увагу на індивідуалізації підходів до роботи з особами з РАС, враховуючи їхні унікальні потреби та рівень розвитку.

З огляду на викладені тези, тема дослідження «Особливості становлення здатності до міжособистісних стосунків у осіб з аутизмом з опорою на методи з науково доведеною ефективністю» є актуальною в сучасних умовах.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та розробити методичні рекомендації щодо покращення здатності до міжособистісних стосунків осіб з аутизмом підліткового віку з опорою на методи із науково доведеною ефективністю.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Провести аналіз теоретичних наукових джерел щодо особливостей здатності осіб з аутизмом формувати міжособистісні стосунки та шляхів їх формування з опорою на методи із науково доведеною ефективністю.
2. Визначити критерії оцінювання та стан сформованості здатності до формування міжособистісних стосунків в осіб підліткового віку з аутизмом.
3. Розробити методичні рекомендації щодо підвищення здатності до формування міжособистісних стосунків в осіб підліткового віку з аутизмом з опорою на методи із науково доведеною ефективністю.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз джерел стосовно вивчення науковцями питань формування міжособистісних стосунків у підлітків з розладами аутистичного спектра; емпіричне вивчення здатності до міжособистісних стосунків підлітків з РАС за модифікованим контрольним списком DATA, CARS; розроблення методичних рекомендацій щодо покращення здатності до міжособистісних стосунків дітей підліткового віку з аутизмом з опорою на методи із науково доведеною ефективністю; методи обробки результатів дослідження: кількісний та якісний аналіз даних.

Ключові слова: аутизм, міжособистісні стосунки, соціальна взаємодія, методи з доведеною ефективністю.

Шелудько Оксана Дмитрівна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА РОДИННО-ЦЕНТРОВАНИЙ ПІДХІД

Актуальність дослідження. Самостійність є однією з базових характеристик гармонійно розвиненої особистості, оскільки вона забезпечує здатність організовувати діяльність, приймати рішення та відповідати за них. Особливої важливості ця якість набуває у дошкільному віці, коли закладаються основи морально-вольових характеристик дитини, її автономії та активності. Розвиток самостійності стає викликом для дітей із розладами аутистичного спектра (РАС), які стикаються з труднощами у формуванні комунікативних навичок, під час регуляції власної поведінки та в процесі адаптації.

У контексті роботи з дітьми із РАС особливе місце займає сім'я, яка часто виконує роль первинного середовища розвитку дитини. Родинно-центрований підхід дозволяє створити умови для гармонізації сімейних стосунків, підвищення батьківської компетентності та активного залучення батьків до виховного процесу. Однак у багатьох сім'ях з дітьми із РАС зберігається проблема гіперопіки, яка обмежує можливості дитини для формування самостійності та розвитку автономної поведінки.

Інтерес до формування самостійності у дітей дошкільного віку із РАС значно зріс у сучасній науковій спільноті. Дослідження цієї проблеми ведуться як в Україні, так і за кордоном. Українські науковці, зокрема І. Бех, Н. Грабовенко, О. Денисюк, Г. Ляшенко, Г. Першко, Н. Савченко, Т. Скрипник, В. Тарасенко, зосереджують увагу на значенні сенситивного періоду дошкільного віку для формування морально-вольових якостей, розвитку соціальних навичок та самостійності. У їхніх роботах підкреслюється важливість врахування індивідуальних особливостей дітей у побудові педагогічних програм.

Зарубіжні дослідники, такі як S. Greenspan, B. Prizant, S. Rogers, A. Wetherby, вказують на необхідність використання індивідуалізованих підходів, орієнтованих на особливості дитини та підтримку її соціально-емоційного розвитку. Вони акцентують увагу на важливості активного залучення батьків до освітнього процесу та формування партнерських стосунків між сім'єю і фахівцями.

Незважаючи на значний прогрес у вивченні проблеми, питання виховання самостійності у дітей із аутизмом у дошкільному віці в контексті родинно-центрованого підходу залишається недостатньо розробленим. Відсутність чіткої моделі виховання самостійності, яка враховувала б як індивідуальні особливості дитини, так і потреби сім'ї, обумовлює актуальність нашого дослідження. Таким чином, дослідження виховання самостійності дітей дошкільного віку із РАС з опорою на родинно-центрований підхід є важливим для розробки практичних рекомендацій щодо гармонізації стосунків у сім'ї, підвищення педагогічної компетентності батьків та розвитку автономності дитини.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити стан сформованості самостійності у дітей з аутизмом дошкільного віку, а також запропонувати модель виховання самостійності з опорою на родинно-центрований підхід.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми виховання самостійності у дітей з аутизмом.
2. Визначити стан сформованості самостійності у дітей дошкільного віку з аутизмом.
3. Виявити труднощі у вихованні самостійності у дітей з аутизмом дошкільного віку в родині.
4. Розробити модель виховання самостійності у дітей з аутизмом дошкільного віку з опорою на родинно-центрований підхід.

Шляхом реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз, систематизація та узагальнення наукових праць українських і зарубіжних авторів із проблеми виховання самостійності у дітей дошкільного віку з типовим розвитком та аутизмом; діагностика стану сформованості самостійності у дітей дошкільного віку з аутизмом (спостереження, експертне оцінювання батьками, анкетування фахівців); кількісно-якісний аналіз, узагальнення та інтерпретація результатів дослідження; розроблення моделі виховання самостійності у дітей з аутизмом дошкільного віку з опорою на родинно-центрований підхід.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, родинно-центрований підхід, самостійність, морально-вольові якості, інфантильність, гіперопіка.